

Innst. 421 L

(2016–2017)

Innstilling til Stortinget fra justiskomiteen

Prop. 120 L (2016–2017)

Innstilling fra justiskomiteen om Endringer i straffeloven mv. (smitteoverføring og allmennfarlig smittespredning)

Til Stortinget

1. Sammendrag

1.1 Hovedinnholdet i proposisjonen

Justis- og beredskapsdepartementet legger i proposisjonen frem forslag til endringer i straffeloven, straffeprosessloven, helsepersonelloven og utlendingsloven.

Departementet foreslår flere innholdsmessige endringer i straffeloven §§ 237 og 238. Bestemmelsene rammer overføring og fare for overføring av allmennfarlige smittsomme sykdommer. Sykdomsdefinisjonen foreslås endret slik at kun sykdommer som medfører betydelig skade på kropp eller helse rammes. Skyldkravet foreslås hevet til grov uaktsomhet slik at uaktsomme overtredelser ikke lenger rammes. Straffansvaret skal fremdeles ramme overføring av smitte og det å utsette noen for smittefare, dvs. uten at smitte faktisk overføres. Samtidig gjør departementet det klart i proposisjonen at straffebudet blant annet ikke er ment å ramme visse tilfeller av seksuell omgang der smitte ikke har blitt overført.

Departementet foreslår å klargjøre i bestemmelsens ordlyd at straffansvar ikke vil pådras der forsvarlige smitteverntiltak er iaktatt. Dette innebærer hovedsakelig en presisering av gjeldende rett. Kretsen av personer som kan avgis straffriende samtykke, foreslås utvidet til å omfatte enhver person, samtidig som det oppstilles vilkår om at partene sammen har

mottatt smittevernveiledning fra helsepersonell før straffriende samtykke kan gis.

Gjeldende strafferamme og straffenivå foreslås i hovedsak videreført, men likevel slik at strafferammen for grov smitteoverføring foreslås hevet fra fengsel i 3 til 6 år i tilfeller av grov uaktsomhet, se forslaget til straffeloven § 237 a.

Departementet foreslår at det gis et nytt straffebud i straffeloven § 238 som retter seg mot allmennfarlig smittespredning. Dette innebærer i hovedsak en redaksjonell endring av gjeldende rett, og ikke en nykriminalisering. Det gjøres imidlertid enkelte endringer i gjerningsbeskrivelsen, og strafferammen foreslås hevet til fengsel inntil 15 år for forsettlig overtredelse og fengsel inntil 6 år for uaktsom overtredelse. Straffebudet retter seg mot den som sprer smittestoffer eller smittestoffprodukter gjennom luft, vann, næringsmidler eller andre gjenstander bestemt for allmennlig bruk eller salg, og derved volder allmenn fare for liv eller helse. Bestemmelsen tar sikte på smittespredning som ikke skjer ved direkte eller indirekte kontakt mellom personer, men til en større eller ubestemt krets av mennesker.

Det foreslås at allmennfarlig smittespredning med terrorhensikt skal regnes som en terrorhandling etter straffeloven § 131. Det foreslås videre at avvergingsplikten etter straffeloven § 196 skal omfatte allmennfarlig smittespredning, og at inngåelse av forbund om allmennfarlig smittespredning skal være straffbart etter straffeloven § 241.

I straffeprosessloven foreslår departementet en ny § 157 a som gir hjemmel for undersøkelse av mistenktes smittestatus i saker om visse seksuallovbrudd uten at det foreligger konkrete holdepunkter for at mistenkte var smittet. Bestemmelsen åpner for rutinemessige undersøkelser i de aktuelle sakene. Formålet er å styrke fornærmedes stilling ved raskere å få avklart om fornærmede har blitt utsatt for smitte-

fare. Det foreslås presisert i helsepersonelloven § 12 at lege skal foreta kroppslig undersøkelse besluttet etter den nye bestemmelsen.

I utlendingsloven foreslås en redaksjonell endring i §§ 67 og 68 som følge av endringer av straffeloven § 237.

1.2 Bakgrunnen for lovforslaget

Ved kongelig resolusjon 3. desember 2010 oppnevnte regjeringen et utvalg for å utrede ulike spørsmål knyttet til straff og smittsomme sykdommer. Utvalget avga sin utredning NOU 2012:17 Om kjærlighet og kjøletårn – Strafferettslige spørsmål ved alvorlige smittsomme sykdommer til helse- og omsorgsministeren 19. oktober 2012.

Proposisjonen følger opp de straffe- og straffeprosessuelle spørsmålene i utredningen. Et særskilt tema i utredningen knyttet til assistert befruktning til personer med seksuelt overførbare sykdommer ble fulgt opp i Prop. 95 L (2012–2013).

Hovedspørsmålet i utredningen er om det er hensiktsmessig å bruke straffeloven for å rettsforfølge smittefarlig atferd, og i så fall hva slags atferd som bør kunne strafforfølges. Bakgrunnen for nedsettelsen av utvalget lå særlig i den kritikk som har vært rettet mot straffeloven §§ 237 og 238 og straffeloven 1902 § 155. Reglene har blant annet vært kritisert for å virke stigmatiserende overfor hivsmittede personer og ha andre utilsiktede virkninger.

1.3 Videreføring av straffansvaret?

Et grunnleggende spørsmål i utvalgets arbeid og som departementet i proposisjonen tar stilling til, er om det i norsk rett fremdeles bør være straffbelagt å smitte andre mennesker med en alvorlig smittsom sykdom, og eventuelt å utsette andre mennesker for smittefare. Gjeldende straffelov §§ 237 og 238 fastsetter straff for å overføre smitte eller utsette en annen person for fare for å bli smittet av en allmennfarlig smittsom sykdom.

Departementet slutter seg til utvalgets (flertallets) forslag om at smitteoverføring og smittespredning fremdeles skal være straffbelagt i norsk rett, på de vilkår og med de endringer av gjeldende rett som departementet går inn for i proposisjonen.

Departementet deler utvalgets vurdering om at fortsatt kriminalisering av smitteoverføring og smittespredning, på nærmere bestemte vilkår, er i tråd med de grunnleggende prinsippene for kriminalisering i norsk rett. Kriminalisering av overføring og spredning av alvorlige smittsomme sykdommer, og atferd som utsetter andre for slik fare, ligger etter departementets syn innenfor kjernen av skadefølgeprinsippet. Regler om smittespredning skal verne allmennheten mot spredning av farlige sykdommer, samtidig som de også har et klart preg av individvern.

Departementet viser videre til at ingen av høringsinstansene har tatt til orde for en fullstendig og generell avkriminalisering verken når det gjelder smitteoverføring eller smittespredning. Spørsmålet som reises er ikke om det bør finne sted en fullstendig avkriminalisering på området, men om det bør skje en viss avkriminalisering, og hvor vidtgående avkriminaliseringen i så fall bør være.

Departementet legger til grunn utvalgets funn om at få eller ingen studier på en fullgod måte har dokumentert direkte sammenhenger mellom strafferegulering og hivpositives opplevelse av diskriminering/stigmatisering eller sammenhenger mellom strafferegulering og villighet til test eller hivnegatives valg av beskyttelsesstrategier.

1.4 Særskilte eller generelle straffebud?

Et eget spørsmål er om det bør gis (videreføres) særskilte straffebestemmelser om smitteoverføring, eller om straffetrusselen for slik atferd skal fremgå av de generelle straffebudene om kroppsskade mv. Denne problemstillingen er aktuell særlig som følge av at det har blitt argumentert for at egne straffebud mot smitteoverføring kan virke stigmatiserende for hivsmittede personer.

Gjeldende straffelov § 237 retter seg spesielt mot smitteoverføring og fare for smitteoverføring.

Utvalgets flertall (11 av 12 medlemmer) mener det fortsatt bør være egne straffebestemmelser som retter seg mot smitteoverføring, og at disse bør være plassert i den alminnelige straffeloven. Flertallet legger vekt på at dette gir anledning til å spesialregulere de nærmere vilkår for straff ut fra feltets særegne karakterer.

Departementet slutter seg til utvalgets (flertallets) forslag om å videreføre et eget straffebud i straffeloven § 237 som retter seg særskilt mot smitteoverføring.

Departementet vurderte det samme spørsmålet i forarbeidene til den någjeldende straffeloven § 237. Departementet pekte der på at straffebudene om henholdsvis kroppsskade og smitteoverføring ivaretar forskjellige interesser, og at bestemmelsene i prinsippet kan anvendes i idealkonkurrens. Videre viste departementet til at straffebudene om kroppsskade ikke omfatter å utsette noen for smittefare, slik at disse tilfellene derfor ikke ville rammes. Det ble også pekt på at skyldkravet i straffebudene om kroppsskade ofte ikke vil være oppfylt i smittetilfeller, slik at handlingen dermed ikke rammes. I tillegg ble det pekt på at det i straffeloven ikke finnes noen generell bestemmelse om å fremkalle fare for andre slik det for eksempel gjør i Sverige, slik at man ikke har et slikt straffebud å falle tilbake på.

De samme grunner tilsier etter departementets vurdering fremdeles at det bør videreføres et eget

straffebud i straffeloven § 237 som retter seg særskilt mot smitteoverføring. Departementet understreker at straffelovens bestemmelse om smitteoverføring er generelt utformet, og ikke spesielt rettet mot bestemte sykdommer.

1.5 Separate straffebud for smitteoverføring og smittespredning?

Straffeloven §§ 237 og 238 rammer både smitte mellom mennesker og smittespredning. Selve gjerningsbeskrivelsen følger av § 237, mens det i straffeloven § 238 er fastsatt kriterier for når overtredelsen er å regne som grov.

Utvalget foreslår at straffetrusselen mot smitteoverføring og smittespredning reguleres i to separate straffebud.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om to separate straffebestemmelser om henholdsvis smitteoverføring og allmennfarlig smittespredning. Dette innebærer i hovedsak en redaksjonell endring av gjeldende rettstilstand, ikke en nykriminalisering.

1.6 Smitteoverføring mellom personer

Gjeldende straffelov § 237 rammer smitte og fare for smitte av en «allmennfarlig smittsom sykdom». Sykdomsvilkåret er ikke nærmere definert i straffeloven. Ved tolkningen må det sees hen til definisjonen av «allmennfarlig smittsom sykdom» i smittevernloven § 1-3 og til forskrift 1. januar 1995 nr. 100 om allmennfarlige smittsomme sykdommer, der det er fastsatt en liste over sykdommer som skal regnes som allmennfarlige smittsomme sykdommer. Listen omfatter blant annet hiv, ulike former for hepatitt, hemoragisk feber, miltbrann, gonore og klamydia.

Utvalget foreslår å erstatte vilkåret «allmennfarlig smittsom sykdom» med et vilkår om at sykdommen «medfører betydelig skade på kropp eller helse». Dette vilkåret er definert i straffeloven § 11. Etter utvalgets vurdering harmonerer definisjonen i straffeloven § 11 bedre med hva som skal til for at en sykdom bør omfattes av straffebudet om smitteoverføring mellom mennesker.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om at vilkåret «allmennfarlig smittsom sykdom» i straffeloven § 237 erstattes med et vilkår om at sykdommen «medfører betydelig skade på kropp eller helse», jf. straffeloven § 11. Departementet slutter seg til utvalgets vurdering om at bestemmelsen kun bør ramme alvorlige smittsomme sykdommer, og at dette oppnås ved den foreslåtte avgrensningen. Videre ligger det fordeler i å ha en dynamisk straffebestemmelse som ikke er knyttet opp mot en liste av spesifikke sykdommer. Departementet viser til at forslaget generelt har fått støtte av høringsinstansene.

Gjeldende straffelov § 237 rammer både faktisk smitteoverføring og det å utsette en annen person for

fare for å bli smittet. Gjennomgåelsen av rettspraksis om straffeloven 1902 § 155 viser at farealternativet har fått anvendelse i et betydelig antall av sakene.

Utvalgets flertall (9 av 12 medlemmer) foreslår å videreføre gjeldende rett om at straffansvaret ikke bare skal omfatte smitteoverføring, men også smittefarlig atferd. En straffebestemmelse som kun retter seg mot faktisk smitteoverføring, vil etter flertallets syn ikke ha tilstrekkelig forebyggende virkning, og vil i mindre grad stimulere til iverksettelse av forsvarlige smitteverntiltak.

Departementet slutter seg til utvalgets (flertallets) vurdering om at straffebudet bør omfatte både faktisk smitteoverføring og det å utsette noen for fare for å bli smittet.

En fullstendig avkriminalisering av det å utsette noen for fare for å bli smittet med slike alvorlige sykdommer, vil føre til at en del tilfeller hvor det er utvist klart klanderverdig atferd vil bli lovlig og straffri. Rettspraksis illustrerer at farealternativet har praktisk betydning idet en rekke av de pådømte sakene gjelder tiltale og domfellelse for å utsette noen for smittefare. Departementet viser til at gjerningspersonen normalt ikke vil ha kontroll over om handlingen i det enkelte tilfelle leder til at smitte overføres – dette vil avhenge av faktorer utenfor gjerningspersonens kontroll.

Etter gjeldende straffelov § 237 er det tilstrekkelig for å pådra straffansvar at gjerningspersonen har utvist smittefarlig atferd ved én enkelt anledning. Rettspraksis viser likevel at det i all hovedsak er grovere tilfeller som forfølges i praksis, slik som tilfeller hvor gjerningspersonen har utsatt én eller flere personer for smittefare ved flere anledninger og gjerne over lengre tid.

Utvalgets flertall mener at straffansvaret for smittefarlig atferd bør avgrenses slik at det kun omfatter særlige kvalifiserte tilfeller.

Etter departementets vurdering bør straffebudet i utgangspunktet omfatte både faktisk smitteoverføring og det å utsette noen for fare for å bli smittet. Spørsmålet departementet drøfter i proposisjonen, er om utstrekningen av farealternativet bør avgrenses på en nærmere bestemt måte og i den forbindelse hvordan straffebudet bør formuleres. Etter departementets vurdering bør straffebudets någjeldende ordlyd videreføres slik at gjerningsbeskrivelsen også dekker enkeltstående tilfeller av smittefarlig atferd.

Straffebudet i straffeloven § 237 skal beskytte samfunnet og enkeltindivider mot overføring og spredning av sykdommer som medfører betydelig skade på kropp eller helse. Etter departementets syn er det ikke i tråd med skadefølgeprinsippet å prinsipielt ekskludere enkeltstående tilfeller av smittefarlig atferd fra et mulig straffansvar.

Etter departementets vurdering er det som utgangspunkt likevel ikke hensiktsmessig å belegge enkeltstående tilfeller av smittefarlig atferd med straff der smittefare har oppstått ved seksuell omgang og smitte ikke har blitt overført. Departementet mener at straffebudet i disse tilfellene bør tolkes innskrenkende i forhold til det som isolert sett følger av ordlyden, slik at straffebudet ikke rammer enkeltstående tilfeller av en «glipp» der smitte ikke faktisk har blitt overført. Departementet er enig med utvalget i at straffebudet først og fremst bør ramme risikoatferd hvor gjerningspersonen opptrer på en måte som tyder på likegyldighet med hensyn til om andre blir smittet eller ikke.

Gjeldende straffelov § 237 rammer forsettlig og uaktsomme overtredelser. Både grov og alminnelig uaktsomhet omfattes, men i praksis har det sjelden blitt dømt for uaktsomme overtredelser.

Utvalget foreslår at skyldkravet i § 237 heves, slik at kun forsett og grov uaktsomhet omfattes. Dette innebærer en delvis avkriminalisering ved at alminnelig uaktsomhet ikke lenger vil være straffbart.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om å heve skyldkravet i straffeloven § 237 til grov uaktsomhet, slik at alminnelig uaktsomhet ikke lenger rammes. Ordlyden i straffeloven § 237 er taus om betydningen av smitteverntiltak for straffansvaret. Etter gjeldende rett er det likevel klart at smitteverntiltak vil kunne ha betydning for fastleggelsen av om vilkårene for straff er oppfylt. For det første vil smitteverntiltak kunne komme inn ved vurderingen av om den objektive gjerningsbeskrivelsen er overtrådt, og for det andre ved spørsmålet om gjerningspersonen har utvist skyld.

Utvalget har foreslått å innta en egen straffrihetsbestemmelse i straffebudet som kommer til anvendelse der det er iaktatt «forsvarlige smitteverntiltak». Utvalget mener en slik bestemmelse vil tydeliggjøre rettstilstanden for dem som ikke har nærmere kjennskap til rettsområdet. Bestemmelsen skal komme til anvendelse ikke bare ved seksuell smitte, men ved alle aktuelle sykdommer.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om at det bør inntas en egen bestemmelse som gjør det klart at straffebudet ikke får anvendelse der forsvarlige smitteverntiltak er iaktatt. Etter departementets syn har det gode grunner for seg at rettstilstanden på dette punkt tydeliggjøres i straffebudets ordlyd. Selv om straffeloven § 237 ikke inneholder en bestemmelse om betydningen av smitteverntiltak i dag, er det på det rene at smitteverntiltak kan fritta for straff også etter gjeldende rett.

Den nye bestemmelsen bør etter departementets syn i utgangspunktet betraktes som en presisering av vilkåret i straffebudets gjerningsbeskrivelse om at gjerningspersonen må ha utsatt en annen person for

smittefare. Slik departementet vurderer saken, vil det ved iakttagelse av forsvarlige smitteverntiltak ikke være utvist en tilstrekkelig straffverdig grad av smittefarlig atferd. Det sentrale er at partene har tatt aktive skritt for å redusere smittefare ved forsvarlige tiltak, og med dette vist den påkrevde omsorg for hverandre og for samfunnets interesse i å hindre spredning av alvorlige smittsomme sykdommer. Dette gjelder selv om smitteverntiltaket, for eksempel bruk av kondom, ikke har eliminert smittefare fullstendig, og selv om smittefare skulle materialisere seg slik at smitte faktisk overføres.

Gjeldende straffelov § 237 annet ledd fastsetter at straff ikke kommer til anvendelse når den som er blitt smittet av en seksuelt overførbart sykdom, eller blitt utsatt for slik smittefare, er ektefelle eller samboer med gjerningspersonen, og ektefellen eller samboeren på forhånd har samtykket i å bli utsatt for slik fare. Det stilles ikke formkrav til samtykket.

Utvalget foreslår å videreføre gjeldende rett om at samtykke skal være straffriende ved seksuell omgang. Samtidig foreslås enkelte innholdsmessige endringer.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om at straffebudet bør videreføre en bestemmelse om samtykke. Departementet går inn for at straffriende samtykke gjøres betinget av at partene sammen har mottatt smittevernveiledning, men utover dette stilles det ikke formkrav til samtykket.

Etter gjeldende straffelov § 237 er strafferammen for forsettlig smitteoverføring og -fare fengsel inntil 3 år, mens uaktsom (og grovt uaktsom) smitteoverføring og -fare straffes med fengsel inntil 1 år. Hvis overtredelsen er grov, forhøyes strafferammen for forsettlig overtredelse til fengsel inntil 6 år, mens uaktsom (og grovt uaktsom) overtredelse straffes med fengsel inntil 3 år.

Utvalget foreslår å videreføre strafferammene i gjeldende rett med én endring. Etter utvalgets forslag skal grov smitteoverføring og -fare kunne straffes med fengsel inntil 6 år også ved grovt uaktsomme overtredelser. Dette innebærer en utvidelse av strafferammen i forhold til gjeldende rett. Etter gjeldende rett er strafferammen for grov smitteoverføring og -fare fengsel inntil 3 år i tilfeller av grov uaktsomhet.

Departementet slutter seg til utvalgets vurderinger når det gjelder strafferammen for alminnelige og grove overtredelser, og hvilke momenter det særlig skal legges vekt på ved vurderingen av om overtredelsen er grov. At forslaget, for så vidt gjelder grove overtredelser, innebærer en skjerpelse i forhold til gjeldende rett, kan slik departementet ser det forsvares med at skyldkravet samtidig forhøyes til grov uaktsomhet.

Videre slutter departementet seg til utvalgets vurderinger om straffutmålingen. Departementet slutter

seg herunder til at straffenivået under visse forutsetninger bør ligge noe lavere enn etter praksis om straffeloven 1902 § 155 slik at bot og/eller betinget fengsel bør kunne være aktuell reaksjon i saker som gjelder relativt få tilfeller av smittefare (dvs. uten at smitte er overført), forutsatt at den smittede ikke ved sin fremferd kan anses for å ha opptrådt hensynsløst.

1.7 Allmennfarlig smittespredning

Gjeldende straffelov §§ 237 og 238 rammer både smitteoverføring mellom mennesker på den ene siden, og smittespredning gjennom luft, vann, mat mv. på den andre siden. En del tilfeller av smittespredning som vil kunne rammes av straffeloven §§ 237 og 238, vil også kunne rammes av særlovgivningen.

Utvalget mener at skadefølgeprinsippet tilsier at det bør være straffbart å spre smitte til en ubestemt gruppe gjennom luft, vann, næringsmidler mv. Ved slik smittespredning vil skadepotensialet kunne være svært stort, fordi smitten kan ramme en meget vid krets av mennesker. Etter utvalgets vurdering er straffebestemmelsene ikke tilstrekkelige i matloven og folkehelseloven, og i særlovgivningen for øvrig. I tilfeller hvor smitte er spredt i stort omfang og mange mennesker dør eller blir alvorlig syke, mener utvalget at det bør være rom for atskillig strengere straffereaksjoner, og at det er hensiktsmessig med en særskilt straffebestemmelse om dette. Utvalget mener at straffebestemmelsen om smittespredning bør være i den alminnelige straffeloven, og ikke i smittevernloven.

Departementet er enig med utvalget i at straffeloven bør ha en straffebestemmelse som rammer smittespredning. I likhet med utvalget mener departementet at strafferammene i særlovgivningen (matloven mv.) ikke er tilstrekkelige for alle tilfeller av smittespredning, spesielt når det gjelder de alvorligste tilfellene.

Vilkåret i gjeldende straffelov § 237 er at sykdommen er en «allmennfarlig smittsom sykdom». Straffeloven inneholder ikke noen definisjon av begrepet. Ved tolkningen må det sees hen til definisjonen i smittevernloven § 1-3. Videre må det sees hen til forskrift 1. januar 1995 nr. 100 om allmennfarlige smittsomme sykdommer, hvor det er fastsatt hvilke sykdommer som skal regnes som «allmennfarlig smittsom sykdom». Forskriften lister blant annet opp hiv, ulike former for hepatitt, hemoragisk feber, miltbrann, gonore og klamydia.

Utvalget foreslår at man går vekk fra begrepet «allmennfarlig smittsom sykdom», og at det ikke settes nærmere kvalifiserte krav til selve sykdommen. I stedet foreslår utvalget at straffebestemmelsen skal omfatte spredning av smittestoffer og smittestoffprodukter som kan føre til en hvilken som helst sykdom.

Dette innebærer isolert sett en utvidelse i forhold til gjeldende rett.

Departementet er enig med utvalget i at det ikke bør settes nærmere kvalifiserte krav til hvilke sykdommer som omfattes av straffebestemmelsen om smittespredning. Det bør etter departementets syn være mulig å strafforfølge spredningen av andre sykdommer enn dem som er oppført på listen i forskriften til smittevernloven § 1-3, forutsatt at den volder allmenn fare for liv eller helse. Departementet viser også til at listen etter utvalgets syn inneholder en del sykdommer som ikke aktualiserer strafforfølgning for allmennfarlig smittespredning.

Gjeldende straffelov §§ 237 og 238 rammer etter gjeldende rett både forsettlig og uaktsom overtredelse.

Utvalget foreslår at bestemmelsen om smittespredning fremdeles skal ramme både forsett og uaktsomhet, dvs. at skyldkravet etter gjeldende rett videreføres.

Etter departementets vurdering er det innenfor smittevernområdet og det vern som gis mot overføring og utbredelse av allmennfarlige sykdommer, nødvendig av effektivitetshensyn at også vanlig uaktsomhet rammes. Forslaget bygger på en grunntanke om at for de mest alvorlige allmennfarlige lovbrudene, bør være tilstrekkelig med vanlig uaktsomhet.

Etter gjeldende straffelov § 237 er strafferammen for forsettlig overtredelse fengsel inntil 3 år, mens uaktsom overtredelse straffes med fengsel inntil 1 år. Hvis overtredelsen er grov, jf. straffeloven § 238, forhøyes strafferammen for forsettlig overtredelse til fengsel inntil 6 år, mens uaktsom overtredelse straffes med fengsel inntil 3 år. Utvalget foreslår en strafferamme på fengsel inntil 15 år for forsettlig overtredelse og fengsel inntil 6 år for uaktsom overtredelse. Dette innebærer en betydelig skjerpelse av strafferammen i forhold til gjeldende rett. I vurderingen har utvalget lagt vekt på det store skadepotensialet smittespredning kan ha. Svært mange mennesker kan bli syke eller dø som følge av smittespredning. Utvalget viser dessuten til at straffeloven §§ 239 og 240 om henholdsvis allmennfarlig forgiftning og alvorlig miljøkriminalitet, som også står i lovens kapittel om vern av folkehelsen og det ytre miljø, også har strafferammer på fengsel inntil 15 år.

Departementet er enig med utvalget i at strafferammen bør være fengsel inntil 15 år for forsettlig overtredelse og fengsel inntil 6 år for uaktsom overtredelse. Det er i denne sammenheng naturlig å sammenligne allmennfarlig smittespredning med allmennfarlig forgiftning etter straffeloven § 239 og alvorlig miljøkriminalitet etter straffeloven § 240, som begge har fengsel inntil 15 år som øvre strafferamme.

Ved forsettlig smittespredning med noe mindre alvorlige konsekvenser, men med den følge at mange

mennesker utvikler livsfarlig eller langvarig sykdom, mener utvalget at straffenivået bør ligge rundt fengsel i 3 til 6 år. Departementet er som et utgangspunkt enig i dette, men likevel slik at fengsel opp mot 10 år etter omstendighetene kan være aktuelt.

1.8 Undersøkelse av mistenktes smittestatus i saker om seksuallovbrudd

Utvalget har vurdert om gjeldende rett bør endres slik at det blir enklere å undersøke mistenktes smittestatus ved seksuallovbrudd, enten rutinemessig eller etter ønske fra fornærmede. Formålet er at fornærmede raskere kan få avklart om hun eller han har blitt utsatt for smittefare.

Etter gjeldende straffeprosesslov § 157 kan den som med skjellig grunn mistenkes for en handling som etter loven kan medføre frihetsstraff, underkastes kroppslig undersøkelse når det antas å være av betydning for opplysningen av saken og ikke fremstår som et uforholdsmessig inngrep. Det kan tas blodprøve og foretas andre undersøkelser som kan skje uten fare eller betydelig smerte. Uten mistenktes samtykke kan undersøkelse bare foretas etter kjennelse av retten. Dersom formålet med undersøkelsen ellers kunne forspilles, kan ordre fra påtalemyndigheten tre i stedet for kjennelse av retten.

Utvalget foreslår at det gis en ny § 157 a i straffeprosessloven hvor det bestemmes at mistenkte kan underkastes kroppslig undersøkelse for å klarlegge om vedkommende er smittet med en seksuelt overførbart infeksjon. Det skal kunne tas blodprøve og foretas andre undersøkelser som kan skje uten fare eller betydelig smerte.

Utvalget foreslår at påtalemyndigheten kan avslutte undersøkelsen, dvs. at det ikke er nødvendig med rettens kjennelse. Ordren fra påtalemyndigheten skal være skriftlig og grunngitt. Er det fare ved opphold, kan ordren gis muntlig, men den skal da snarest mulig nedtegnes.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag til en bestemmelse om undersøkelse av mistenktes smittestatus i saker om visse seksuallovbrudd. Bestemmelsen vil styrke stillingen til fornærmede som har blitt utsatt for et seksuelt overgrep som kan innebære smittefare, ved at en raskt kan få avklart om det seksuelle overgrepet også har medført en konkret smittefare. Alle høringsinstansene som har uttalt seg, støtter utvalgets forslag. Forslaget bidrar til å oppfylle det overordnede målet i regjeringens politiske plattform om vektlegging av hensynet til ofre i hele straffesakskjeden.

1.9 Økonomiske og administrative konsekvenser

Departementet kan i likhet med utvalget ikke se at forslagene i proposisjonen her vil ha vesentlige økonomiske eller administrative konsekvenser.

2. Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Ferhat Güven, Kari Henriksen, lederen Hadia Tajik og Lene Vågslid, fra Høyre, Margunn Ebbesen, Hårek Elvenes, Peter Christian Frølich og Anders B. Werp, fra Fremskrittspartiet, Jan Arild Ellingsen og Ulf Leirstein, fra Kristelig Folkeparti, Kjell Ingolf Ropstad, og fra Senterpartiet, Jenny Klinge, viser til Prop. 120 L (2016–2017) Endringer i straffelov mv. (smitteoverføring og allmennfarlig smittespredning).

Komiteen viser til at regjeringen i proposisjonen foreslår endringer knyttet til smitteoverføring og fare for overføring av allmennfarlige smittsomme sykdommer. Regjeringen foreslår å heve skyldkravet fra uaktsomhet til grov uaktsomhet for smitteoverføring. I proposisjonen foreslås det å klargjøre i loven at straffansvar ikke vil kunne pådras der forsvarlig smitteverntiltak er iverksatt, noe som er en presisering av gjeldende rett. Komiteen viser til at etter gjeldende rett er det kun ektefelle eller samboer som kan avgi straffriende samtykke. Regjeringen foreslår nå å utvide dette til å gjelde enhver person, men med den presisering at partene må ha mottatt smittevernveiledning fra helsepersonell før straffriende samtykke kan gis.

Komiteen viser videre til at regjeringen også foreslår heving av strafferammen ved spredning til en ubestemt krets av personer av smittestoffer eller smittestoffprodukter gjennom vann, luft, næringsmidler eller andre gjenstander bestemt for alminnelig bruk eller salg, og derved volder allmenn fare for liv og helse. Regjeringen foreslår også at allmennfarlig smittespredning med terrorhensikt skal regnes som en terrorhandling etter straffeloven.

Komiteen viser til at flere tunge høringsinstanser stiller seg kritiske til formkravene som foreslås for et informert samtykke. Advokatforeningen mener det ikke bør oppstilles egne formkrav og viser til at det ikke er noe formkrav etter straffeloven § 276 om straffriende samtykke for kroppskrenkelser/skader. Oslo kommune, Oslo universitetssykehus, Hiv-Norge, Legeforeningen samt flere andre høringsinstanser mener de foreslåtte formkravene vil være vanskelig å håndtere i praksis og kunne vært gjort enklere. Flere av høringsinstansene støtter likevel forslaget etter en totalvurdering. Folkehelseinstituttet

mener formkravet kunne vært begrenset til en skriftlig samtykkeerklæring mellom partene.

Komiteen viser til at Helsedirektoratet støtter at samtykke skal fritas for straff, men har prinsipielle innvendinger mot formkravene. Helsedirektoratet peker på at det å dokumentere i journalen hvorvidt en person har samtykket til seksuell omgang med en smittet person og dermed utsetter seg for en viss risiko, har helt andre formål enn det tradisjonelle formålet med journalføring, som er å sikre at opplysninger som er nødvendige og relevante for en forsvarlig behandling av pasienten, blir nedtegnet og kan gjenfinnes. Legen får etter forslaget en form for notarial-funksjon, og Helsedirektoratet peker på at det ikke er gitt at helsepersonell har tilstrekkelig kunnskap til å forsikre seg om at det foreligger et gyldig samtykke til å utsette seg for smittefare. Helsedirektoratet foreslår på denne bakgrunn at partene som har vært til smittevernveiledning, i stedet kan benytte et samtykkeskjema, og at dette kan oppbevares av partene selv.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre og Fremskrittspartiet, viser til høringen, og har etter en helhetsvurdering kommet frem til at det er ønskelig med en mindre rigid ordning for samtykke.

Flertallet ønsker på denne bakgrunn å stryke formkravene i § 237, som lyder «Før slikt samtykke kan gis, må partene i fellesskap ha mottatt smittevernveiledning fra helsepersonell».

På denne bakgrunn fremmer flertallet følgende forslag til alternativ lovtekst:

«Straffeloven § 237 skal lyde:

§ 237 Smitteoverføring

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som overfører en smittsom sykdom som medfører betydelig skade på kropp eller helse for en annen person. På samme måte straffes den som utsetter en annen person for slik smittefare.

Første ledd kommer ikke til anvendelse ved smitte som overføres ved seksuell omgang når den som er blitt smittet eller utsatt for smittefare på forhånd har samtykket.

Første ledd kommer heller ikke til anvendelse når forsvarlige smitteverntiltak er iaktatt.

Grovt uaktsom overtredelse straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.»

3. Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Høyre og Fremskrittspartiet.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til proposisjonen og råder Stortinget til å gjøre følgende

vedtak til lov

om endringer i straffeloven mv. (smitteoverføring og allmennfarlig smittespredning)

I

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker skal ny § 157 a lyde:
§ 157 a.

Den som med skjellig grunn mistenkes for handling som rammes av straffeloven §§ 291 til 296 eller 299 til 303, kan for å klarlegge om mistenkte er smittet med en seksuelt overførbart infeksjon, underkastes kroppslig undersøkelse, når det ikke fremstår som et uforholdsmessig inngrep. Reglene i § 157 første ledd annet punktum og annet ledd gjelder tilsvarende.

Uten mistenktes samtykke kan undersøkelse bare foretas etter ordre fra påtalemyndigheten. Reglene i § 157 fjerde ledd annet og tredje punktum gjelder tilsvarende.

Resultatet av de innhentede prøvene skal meddeles fornærmede. For øvrig skal de innhentede prøvene bare brukes i strafferettspleien.

II

I lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell m.v. skal § 12 andre ledd første punktum lyde:

Lege skal etter anmodning fra påtalemyndigheten foreta kroppslig undersøkelse av mistenkte i straffesak når slik undersøkelse er besluttet etter straffeprosessloven §§ 157 eller 157 a.

III

I lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff gjøres følgende endringer:

I § 131 første ledd føyes § 238 til i oppstillingen av bestemmelser i straffeloven.

I § 196 første ledd bokstav a føyes § 238 til i oppstillingen av bestemmelser i straffeloven.

§ 237 skal lyde:

§ 237 Smitteoverføring

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som overfører en smittsom sykdom som medfører betydelig skade på kropp eller helse for en annen person. På samme måte straffes den som utsetter en annen person for slik smittefare.

Første ledd kommer ikke til anvendelse ved smitte som overføres ved seksuell omgang når den som er blitt smittet eller utsatt for smittefare på forhånd har samtykket.

Første ledd kommer heller ikke til anvendelse når forsvarlige smitteverntiltak er iaktatt.

Grovt uaktsom overtredelse straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

Ny § 237 a skal lyde:

§ 237 a *Grov smitteoverføring*

Grov smitteoverføring straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på om smitten

- a) har ført til tap av liv
- b) er overført til to eller flere personer
- c) er overført ved særlig hensynsløs atferd

§ 238 skal lyde:

§ 238 *Allmennfarlig smittespredning*

Med fengsel inntil 15 år straffes den som sprer smittestoffer eller smittestoffprodukter gjennom luft, vann, næringsmidler eller andre gjenstander bestemt for alminnelig bruk eller salg, og derved volder allmenn fare for liv eller helse.

Uaktsom overtredelse straffes med fengsel inntil 6 år.

§ 241 skal lyde:

§ 241 *Forbund om allmennfarlig smittespredning, allmennfarlig forgiftning eller alvorlig miljøkriminalitet*

Med fengsel inntil 6 år straffes den som inngår forbund med noen om å begå en straffbar handling som nevnt i § 238 første ledd, § 239 første ledd eller § 240 første ledd.

IV

I lov 15. mai 2008 nr. 35 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her gjøres følgende endringer:

§ 67 første ledd bokstav b skal lyde:

- b) når utlendingen for mindre enn ett år siden her i riket har sonet eller er ilagt straff eller særreaksjon for et forhold som kan føre til fengselsstraff i mer enn ett år, eller for brudd på straffeloven § 182 første ledd (opptøyer), § 231 annet ledd (uaktsom narkotikaovertrudelse), § 237 fjerde ledd (grovt uaktsom smitteoverføring), § 262 første ledd (brudd på ekteskapsloven), § 263 (trusler), § 305 (seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år), § 374 første alternativ (grovt uaktsomt bedrageri) eller § 380 (grovt uaktsomt skattesvik),

§ 68 første ledd bokstav b skal lyde:

- b) når utlendingen for mindre enn ett år siden her i riket har sonet eller er ilagt straff eller særreaksjon for et forhold som kan føre til fengselsstraff i to år eller mer, eller for brudd på straffeloven § 182 første ledd (opptøyer), § 231 (narkotikaovertrudelse), § 237 fjerde ledd (grovt uaktsom smitteoverføring), § 262 første ledd (brudd på ekteskapsloven), § 263 (trusler), § 305 (seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år) eller § 374 første alternativ (grovt uaktsomt bedrageri), eller

V

Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan sette i kraft de enkelte bestemmelsene til forskjellig tid.

Oslo, i justiskomiteen, den 6. juni 2017

Hadia Tajik

leder

Kjell Ingolf Ropstad

ordfører